

Handikappombudsmannen:

Övergreppen på Vipeholm inte värda resultatet

I Läkartidningen 1–2/00 vill med dr Nils Brage Nordlander nyansera bilden av Vipeholmsförsöken. Han gör det i huvudsak genom att lovsjunga resultatet av undersökningen. Tyvärr reflekterar han inte ens över de mest grundläggande etiska aspekterna på försöken som t ex frågan om samtycke.

Försöken utfördes på en institution där personer vistades mot sin vilja och väldigt ofta också mot sina familjers vilja. Dåtidens lagstiftning gav stort utrymme för att med tvång eller andra påtryckningar omhändertaga personer med utvecklingsstörning. Svaret på den grundläggande frågan om samtycke är att ingen som försöken utfördes på hade lämnat sitt samtycke till dem, ej heller deras föräldrar i den mån de var legala företrädare. Sanningen är nog snarare att de flesta saknade legala företrädare.

Exempel på tidsandan

För att visa på tidsandan kan man citera den mycket spridda »Hemmets Läkarbok», tryckt i andra upplagan 1949:

»Det säger sig självt att idioterna bör omhändertagas på särskilda anstalter. Det är inte ovanligt att deras mödrar inte vill skiljas från dem utan i missriktad moderskärlek önska behålla dem i hemmet så länge som möjlig, vilket naturligtvis innebär stora påfrestningar inte bara för modern utan också för den övriga omgivningen. Bortsett från detta gå dylika barn också miste om det disciplinerande inflytande som specialanstalterna kunna bibringa dem.»

Disciplinen vid specialsjukhusen var också lite speciell, åtminstone inledningsvis. Det berodde på att de inrättades vid nedlagda regementen där såväl

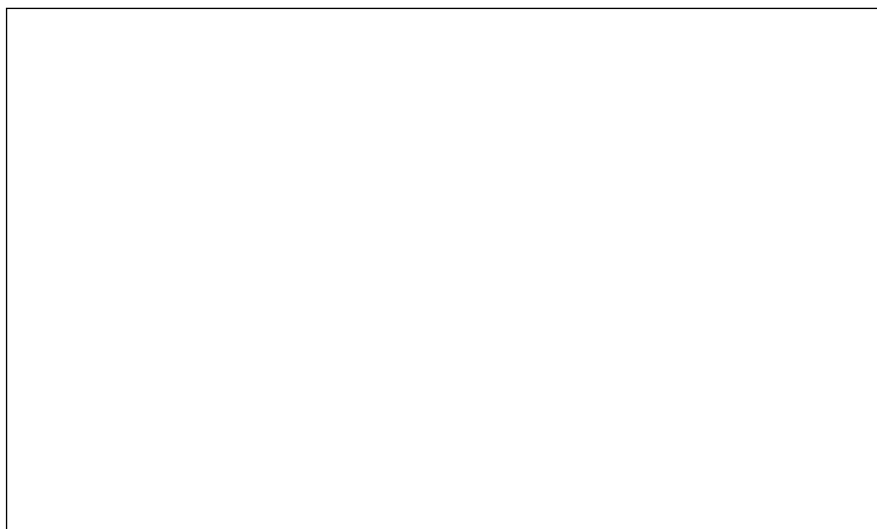

FOTO: PRESENS BILD

Vipeholms sjukhus.

regementsbyggnader som personal gick över i den nya verksamheten.

En beskrivning av livsvillkoren för dem som tvingades leva på Vipeholm är svår att göra kortfattad. En uppfattning kunde man få om man såg filmen »Ovanlig vänskap», visad i TV 4 den 12 januari i år. En sekvens i filmen skildrar när ett par tidigare intagna på Vipeholm besöker institutionen. En av dem, Stig, visar med sin ovilja att ens närma sig sitt gamla rum på institutionen att det han upplevde där måste varit något ingen borde behöva uppleva.

Frågan om kosten

Nils Brage Nordlander (NBN) försöker också på två andra grunder rättfärdiga övergreppen. Dels påpekas att grundkosten i försöken var bättre än vad den tidigare varit, dels att försökspersonerna efter försöken fick regelbunden tandvård.

Det är i och för sig riktigt att kosthållningen förbättrades för försökspersonerna under försöken. En i grunden undermålig kosthållning vid specialsjukhusen motiverar dock knappast undersökningen. Det förtjänar kanske att påpekas att kosthållningen efter försöken återgick till den för specialsjukhus normala. Det kan vidare konstateras att Vipeholm blev det enda specialsjukhu-

” En lärdom är att överallt där principen om alla människors lika värde rubbas riskerar särskilt personer med funktionshinder att förlora sina grundläggande mänskliga rättigheter. ”

set i landet med en egen tandläkare. Denna enda tandläkare stod dock maktlös inför den enorma uppgift det var att försöka åtgärda de skador som åstadkommit. Det tidigare medicinalrådet Karl Grunewald har berättat för mig om försök med tandproteser som ersättning för alla förlorade tänder, något som av flera skäl misslyckades.

NBN glömmer också bort att tala om att det inte förekom någon behandling under de långvariga försöken. De frambringade skadorna underhölls istället av en för ändamålet utvecklad klibbig och söt kola, känd under namnet »Vipeholmstoffee».

Vipeholmsförsöken innebar således att människor – i regel vuxna, inte barn som NBN påstår – utan samtycke och under plågsamma former åsamkades

Författare

LARS LÖÖW

Handikappombudsman, Stockholm.

ANNONS

ANNONS

Replik:

Ohistoriskt synsätt

Handikappombudsmannen Lars Lööv har utifrån dagens värderingar kritiserat Vipeholmsundersökningen om sockrets roll för uppkomsten av karies. Det är ohistoriskt. På 1940-talet hade man en mycket mer förmyndaraktig attityd gentemot alla vårdbehövande, och kravet om informerat samtycke vid t ex läkemedelsprövningar kom först långt senare.

Visst kan man kritisera attityden. Jag var själv som ordförande i Uppsala i den stiftelse för handikappbostäder, som Röda Fjärdern-insamligen på 1960-talet ledde fram till, initiativtagare till reg-

Författare

NILS BRAGE NORDLANDER
med dr, Uppsala.

omfattande irreparabla skador på tänderna. Detta för att NBN, jag och andra skulle få en bättre tandvård. Försöken syftade, vad jag vet, inte till att nå särskild kunskap om tandhälsan för de personer som vistades på Vipeholm. Idag vet vi t ex att personer med Downs syndrom har en lägre benägenhet att utveckla karies än vad människor i allmänhet har.

Till skillnad från NBN anser jag inte att övergreppen på tvångsintagna rättslösa människor var värda det uppnådda resultatet. Det går dock att dra viktig lärdom av vipeholmsförsöken och Läkartidningens serie om läkarna och tidsandan. En lärdom är att överallt där principen om alla människors lika värde rubbas riskerar särskilt personer med funktionshinder att förlora sina grundläggande mänskliga rättigheter.

Referenser

Frieberg G, red. LSS och utvecklingsstördas rätt. Riksförbundet FUB. Täby: Larson, 1994.
Annerén G. Downs syndrom. Stockholm: Liber Utbildning, 1996.

ler om integritet och självbestämmande för de handikappade i dessa bostäder. Den dåvarande föreståndaren hävdade bestämt att hon, när hon så önskade, skulle kunna gå in i bostäderna och kontrollera hur det stod till med den handikappade som bodde där.

Vi genomdrev att hon endast fick gå in efter kallelse från den boende, vilket ledde till att hon sade upp sin tjänst, då hon inte ansåg sig kunna ta ansvar för de boendes hälsa med sådana restriktioner. Vi anställde en ny föreståndare med respekt för de boendes integritet, och det visade sig gå alldeles utmärkt.

Förringa inte Höjers insatser

Initiativtagaren till Vipeholmsundersökningen generaldirektör J Axel Höjer i Medicinalstyrelsen var barnläkare och hade tagit initiativ till de första barnavårdscentralerna i Sverige. Han startade sen folktandvården. Han var en engagerad socialdemokrat, och jag delade inte hans uppfattningar på flera områden, men ingen skall kunna frånkänna honom en varm omtanke om barnens bästa, och det gällde även Vipeholmsbarnen.

I samband med kariesundersökningen förbättrades barnens grundkost. Före försöket hade ingen regelbunden, tandvård förekommit men det infördes nu, och efter försöket blev varje tandröteskada lagad. »Försöksbarnens hälsa var efteråt klart bättre än förut», skriver Höjer i sin memoarbok.

Alternativen i regel sämre

Visst kan man kritisera institutionaliseringen av de utvecklingsstörda likaväl som av de psykiskt sjuka på mentalsjukhusen. Man skall dock ha klart för sig att alternativen i regel var sämre: den kommunala fattigvården. Astrid Lindgren har målande beskrivit livet på en fattigstuga under »kommandorans» befäl.

Då innebar både Vipeholm och de stora mentalsjukhusen ett stort steg framåt mot en mänskligare vård. Jag var själv som ordförande i FUB i Uppsala engagerade i att bygga goda gruppboenden för utvecklingsstörda, och utvecklingen har gått vidare i den riktningen.●

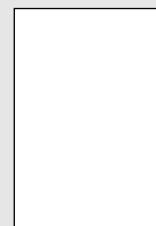
Aktivare och snabbare debatt!

Skriv ett kort inlägg (max 1 000 ord) och leverera per e-post så ska vi se till att du snabbt – inom 2 à 3 veckor – blir publicerad! Läkartidningen vill spegla det som sker i sjukvården genom att underlätta för läsarna att i våra spalter ge uttryck för det som måste sägas men som annars kanske inte sägs.

Det kan gälla förhållanden som rör själva det medicinska arbetet med patienter, positiva eller negativa organisationsmässiga förändringar, fackliga problem likaväl som moraliska dilemman när läkaretiken kommer i kläm. Vi vill också ha inlägg som rör de mer djupgående principiella villkoren för sjukvården på kort och lång sikt.

Det ska vara lätt att komma till tals i Läkartidningen, högt i tak och debatten ska vara snabb, allt för att spegla tidens skeenden.

Välkommen
att höra av dig!

Jan Lind
debattredaktör,
debatt@lakartidningen.se
tel 08-790 34 84,
fax 08-14 57 04.